

YAHYALI (KAYSERİ) YÖRESİ HALILARI

Ersel ÇAĞLITÜTÜNCİGİL*

Yahyalı¹, Kayseri'ye bağlı bir ilçe merkezidir. Kayseri'ye 110 km. mesafedeki kasaba, Orta Torosların eteklerinde, Kayseri-Niğde karayolundan 50 km. içeridedir.

Yahyalı'da Halıcılığın Tarihçesi:

Her milletin kendine özgü bir kültürü ve bir sanatı vardır. Her kültür ve sanat, bir kuşaktan diğerine gelenek ve öğrenme yoluyla aktarılır, halkların bunu benimsemesiyle devam eder, gelişir ve zenginleşir.

Türkler de kendilerine özgü sanatlarıyla, dünya medeniyetleri arasında önemli bir yere sahiptir. Bu sanatlardan birisi de halı sanatıdır. Anadolu'da her il, her ilçe hatta her köy birer dokuma merkezidir. Yahyalı da bu merkezlerden sadece biridir.

Yahyalı halıcılığının tarihinin en az Yahyalı'nın kuruluşu kadar eski olduğu tahmin edilmektedir. Ancak, bilinen eski halı örneklerinin azlığı nedeniyle, Yahyalı yöresinde dokumacılığın ne zaman başladığı hakkında kesin bir bilgi edinilememektedir. Rivayetlere göre, halıcılık bölgeye, Oğuz boyları tarafından Orta Asya'dan getirilmiştir².

XI. yüzyıldan itibaren Anadolu'ya gelen Türk boylarından bir kısmı yerleşik düzene geçerken, bir kısmı da göçebe yaşam şeklini devam ettirmiştir. Yine rivayetlerden, XI. yüzyıldan itibaren **Boynuinceli, Recepli Avşar, Pehlivanlı, Bektaşlı, Medazlıoğulları** gibi aşiretler ile, **Varsak Türkmenleri**'nin bu bölgeye yerleştikleri anlaşılmaktadır³.

* Araş. Gör., Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü.

¹ Eski adı **Gazibenli** olan ilçe, rivayetlere göre Danişmendoğulları Beyliğiyle (1075-1175) birlikte tarih sahnesine çıkmıştır. Yahya Gazi adındaki bir Türk beyinin, kabilesiyle birlikte şimdiki **Gazibeyli Mahallesi**'ne yerleşerek ilçenin çekirdeğini meydana getirdiği belirtilmektedir. Şehrin bugünkü adının da, bu beyin isminden geldiği ifade edilmektedir. Günümüzde bu bey, Merkez Camii avlusunda kendi ismiyle anılan **Yahya Gazi Türbesi**'nde yatmaktadır. İlçe, Cumhuriyet döneminde, 1954 yılına kadar Develi'ye bağlı bir bucak merkezi iken, 1954 yılında Kayseri'ye bağlı bir ilçe olmuştur. Ö. Çelebi, *Kayseri İli*, Kayseri 1980, s. 137; "Yahyalı Maddesi", *Türk Ansiklopedisi*, S. 37, Ankara 1984, s. 379; H. Dulkadir, "Yahyalı Halıları", *Erciyes Yöresi I. Folklor, Halk Edebiyatı ve Etnografya Sempozyumu*, 3-5 Mayıs 1990 Kayseri, Erciyes Üniversitesi Yayını No: 14, Kayseri 1991, s. 353; S. Köşker, "Türk Kültürü Açısından Yahyalı-I", *Yeşil Yahyalı Gazetesi*, S. 23, Kayseri 1994, s. 3.

² S. Köşker, *a.g.m.*, s. 3.

³ *Ay. yer.*

Yaşlı dokuyucular, dokumacılığın yörede eski bir gelenek olduğunu, bunu atalarından öğrendiklerini söylemektedirler. Çoğunlukla, çeyizlik, hayır-bağış ve yere sermek amacıyla dokuma yapıldığını ifade etmektedirler.

Bölgede, cami ve evlerde bulunan örnekler, XIX. yüzyıldan öteye gitmemektedir. Fakat, halılarda kullanılan yün malzeme, dokuma tekniği, desenler, iplerin bitkisel ve doğal boyalara renklendirilmesi, yörede dokumacılığın Türklerle birlikte başladığını işaret etmektedir.

Günümüzde Yahyalı Halıcılığı:

Yahyalı'da, yakın zamana kadar her köyde halı dokunurken, günümüzde bu gelenek, sadece **Kapuzbaşı, Kirazlı, Elbeyli, Seydili, Dereköy, Sazak, İlyaslı, Dikme ve Avlağa Köyleri**'nde devam ettirilmektedir. Halılar, daha çok kadınlar, özellikle de evlenme çağına gelen genç kızlar tarafından dokunmaktadır.

Bugün, Yahyalı ve çevresinde daha çok halı üretilmekle birlikte az miktarda kilim, cicim ve zili de dokunmaktadır.

Dokuma Malzemesi ve Dokumada Kullanılan Araçlar:

Yöre halkının başlıca geçim kaynağı; tarım, hayvancılık ve halıcılıktır. Bu nedenle, günümüz Yahyalı halılarının büyük bir kısmında malzeme, erken devir örneklerinde olduğu gibi, genellikle yündür. Yünün yanı sıra pamuk malzemenin de kullanıldığı örnekler mevcuttur. Yünler, halkın beslediği koyunlardan elde edilmekte veya pazardan satın alınmaktadır. Yün, **baharın** (ilkbaharda) ve **güzün** (sonbaharda) olmak üzere, yılda iki kez kırılır. Bu iş için, normal makastan iki, üç kat daha büyük, ayarlanabilen, özel makaslar kullanılır.

Koyundan kırılan yünler, bolca akan bir su başında, vurularak yıkanır. Bu işlem sırasında, halkın **tokuç** ismini verdiği, ahşaptan yapılmış, kalın sopalardan yararlanır. Daha sonra, tarakla **burma** (temizleme) yapılır.

Yünler, **çıkırık**⁴ ve **kirmen** gibi aletlerle eğrilerek ip hâline getirilir. Daha sonra, ipler **gelep** (çile) yapılarak boyamaya hazırlanır. Boyama işleminden sonra da dokumaya geçilir.

Yahyalı yöresinde, ahşaptan yapılmış, dikey, ortadan germeli tezgâh türü kullanılmaktadır. Kilimler de aynı tezgâhta dokunmaktadır. Bugün, demirden yapılmış, modern tezgâh kullanımı daha yaygındır.

Yahyalı ve civarında tezgâha dik gerilen iplere **çözgü**, yan atılan iplere **geçgi ipi**, ilme ipine ise, **süyme ipi** denir.

⁴ Yahyalı ve çevresinde kullanılan çıkırık; eğrilen yünün üzerine sarıldığı iğ ile, bu iği döndürmeye yarayan bir kasnak ve kasnağı çeviren bir koldan meydana gelmektedir. Malzemesi genellikle ahşaptır.

Yahyalı (Kayseri) Yöresi Halıları

Dokuma Tekniği:

Yahyalı'da çözümlü ipleri yerde hazırlanır. Bu işleme, **tezgâh hazırlama** denir. İpler, yere karşılıklı çakılan iki kazık arasında, bir birine paralel veya çapraz şekilde sarılarak gerdirilir. Daha sonra, yerden alınarak tezgâha aktarılır.

Halılar, **Türk düğümü** tekniğiyle dokunur. Dokuma sırasında; **kirkit**⁵, **makas**, **tarak** ve **bıçak**'tan yararlanılmaktadır.

Kalite:

1995-1996 yılları arasında yaptığımız araştırmalarda, günümüz Yahyalı halılarının 10x10 cm. sinde 30x40, 26x33, 30x38 düğümün yer aldığı, hav yüksekliğinin ise, 6-9 mm. arasında değiştiğini tespit ettik.

Yörede 10 kg. yün ile 1 m² halı dokunmaktadır. 1 m² halıya yaklaşık 8 saat x 20 gün = 160 saat emek verilmektedir. İlçede, sayıları 11000 civarında olan halı tezgâhlarında, yaklaşık 150000 m² halı dokunmaktadır⁶. 1995-1996 yıllarında halı fiyatları 5 ile 50 milyon TL. arasında değişmekteydi.

Günümüz Yahyalı halılarında kalite, kullanılan malzemenin cinsi, çile sayısı, cm²'ye düşen ilmek sayısına bağlı olarak değişmektedir.

Boyanın Elde Edilmesi ve Boyama İşlemi:

Yahyalı halılarında, Anadolu'da görülen tüm renklerin yanı sıra, **göğ-göv** (açık mavi), **sıçani** (gri), **yeşeni** (açık yeşil), **ger** (kahverengi) gibi isimlerle anılan renkler de kullanılmaktadır.

Yahyalı yöresinde, iplerin renklendirilmesi 1950'li yıllara kadar bitkisel ve doğal malzemelerle yapılırken, bu tarihten itibaren kök boya, sentetik boyalarla karıştırılmaya başlanmıştır. Halk arasında, bitkisel ve doğal malzemelerden elde edilen boyalara **kök boya**, sentetik boyalara ise, **hazır küp boya** denilmektedir.

Boyama işlemi, genellikle bu işi meslek edinmiş kişiler tarafından iki şekilde yapılmaktadır. İplerin boyanması, iki şekilde yapılmaktadır. Birinci yöntemde ipler, bitkisel ve doğal malzemelerle birlikte, **halgın**⁷ denilen boyama kazanlarına konularak boyanır. İkinci yöntemde ise, ipler önce, mordanlama işleminden geçirildikten sonra renklendirilir. Mordanlama işlemine, **sekleme** adı verilmektedir.

⁵ Yörede kullanılan kirkitler üç ya da beş dişlidir. Son dönemlere kadar ahşaptan yapılmış kirkitler kullanılırken, günümüzde tamamen demirden veya sap kısmı ahşaptan, dişleri demirden yapılmış kirkitler tercih edilmektedir.

⁶ S. Postallı, "Vazgeçilmez Bir Tutku: Yahyalı Halıcılığı", *Yeşil Yahyalı Gazetesi*, S. 22, Kayseri 1994, s. 8.

⁷ H. Dulkadir, *a.g.m.*, s. 353.

Halılarda sıkça görülen kırmızı; çehri bitkisi, boya çili'nden (kök boya), lacivert; üzüm pekmezi, çoğanotu, kireç, mayalı hamur ve küp indigo'dan, sıçanı; ger, bağ yaprağı, çehri, ceviz kabuğu ve yaprağı'ndan, sarı; soğan ve nar kabuğu'ndan elde edilmektedir. Siyah ve beyaz renkler için boyama yapılmamakta, siyah ve beyaz renkli yünler kullanılmaktadır.

Desen ve Kompozisyon Özelliği:

Yahyalı ve çevresinde, halı desenine **desen** ya da **motif** gibi isimler verilir. Desenler ezbere veya daha önceden dokunmuş örneklere bakılarak işlenir.

Yahyalı halılarının desenleri, bitkisel ve geometrik karakterlidir. Bunlar, çevrede yetişen bitkilerden, dinî ve geleneğe bağlı inançlardan, kullanılan eşyalardan seçilmiştir. Çoğunlukla geleneksel desenlerdir. Yeni örnekler yok denecek kadar azdır.

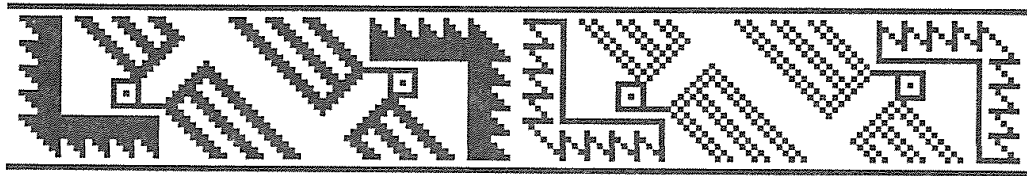
Günümüz Yahyalı halılarında, dıştan içe doğru, yöredeki söylenişleriyle; **sızı**, **dar ayak** (dar su), **enli ayak** (geniş su), **sandık**, **köşe** ve **göbek** (zemin) bölümleri bulunur. Bunların her biri, yörenin geleneksel desenleriyle süslenir.

Yöre halılarının başlangıç ve bitişinde, dokumanın kolayca sökülmesini önlemek için dokunmuş, 10-15 cm.'lik bölüm yer alır. Halk arasında **topraklık** ismiyle anılan bu bölüm, iliksiz kilim tekniğiyle dokunur ve genellikle süslemesizdir (Res. 2).

Halılarda, dokumanın en dış çerçevesini oluşturan ve bölümler ile desenler arasındaki geçişi sağlayan ince kuşaklara **sızı** denir. Süslemesiz işlenen bu bölüm, renginden dolayı **sarısız** adıyla da anılır (Res. 5, 7).

Halı zemini, iç içe geçmiş, ikisi dar, biri geniş üç ayakla kuşatılır. Bazı örneklerde ayak sayısı ikidir. Yörede **dar ayak** ismiyle tanınan sularda, **zile-tavuk tırnağı** ve **merdiven** desenleri görülür.

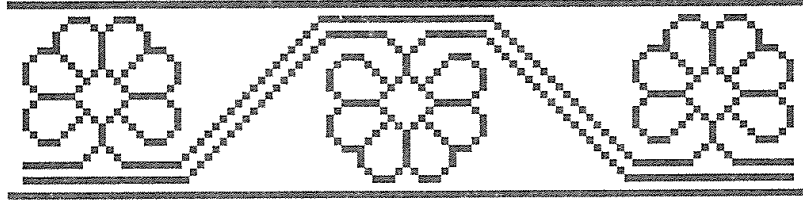
Zile adlı desen, geometrik karakterlidir. Kenarları testere dişi gibi dilimli L şekilli iki desen arasına, tarağı andıran motiflerin yerleştirilmesinden meydana gelmektedir. Aynı desen, geniş sular üzerinde de görülür. Zeminin rengine göre açık veya koyu renkte işlenir. Her tür halıda kullanılır. Yörenin yeni süslemelerindendir (Res. 9, 10) (Şek. 1).

Şek. 1- Yahyalı Halısı, dar ayak zile-tavuk tırnağı deseni.

Yahyalı (Kayseri) Yöresi Halıları

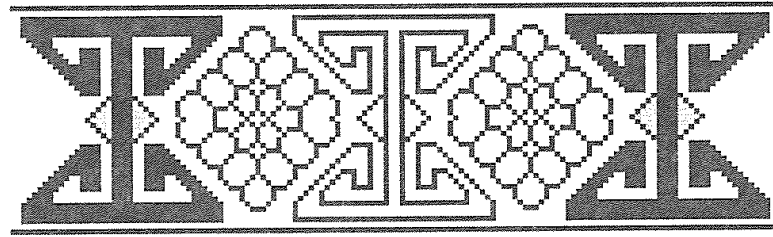
Merdiven deseni, yörenin en eski ve en çok kullanılan motiflerindedir. Zikzaklı işlenmesinden dolayı, halk arasında merdiven ismiyle tanınır. Desen, zikzaklar yaparak ilerleyen yapraklar arasına, bir ters bir düz yerleştirilmiş, yuvarlak şekilli, küçük çiçek motiflerinden meydana gelir. Her çeşit örnek üzerinde görmek mümkündür (Res. 1, 5, 14) (Şek. 2).

Şek. 2- Yahyalı Halısı, dar ayak *merdiven* deseni.

Yahyalı ve çevresinde halının en geniş suyuna, **enli ayak** denir. Daha çok **camii**, **beşik**, **muskalı**, **eliböğründe**, **gül**, **asmalı** desenleri ve yörede belirli bir ismi bulunmayan geometrik karakterli desenlerle süslenir.

Beşik motifi, çengel şekilli bir bezemedir. Bazen eli belinde bir insan figürünü andırır. Desen, simetrik olarak yerleştirilmiş iki çengel motifinden meydana gelir. Beşik desenlerinin aralarında ise, çok yapraklı çiçek bezemeleri görülür. Desenler tek renklidir (Res. 7, 8) (Şek. 3).

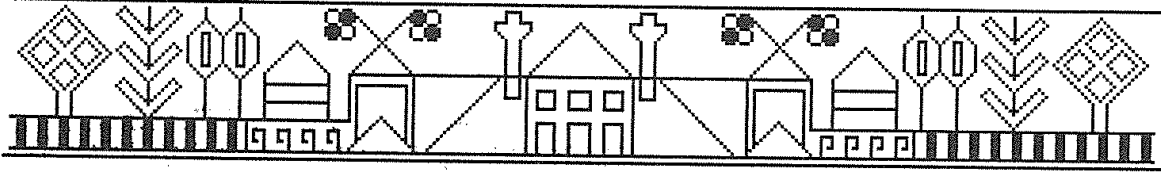
Şek. 3- Yahyalı Halısı, enli ayak *beşik* deseni.

Enli ayak üzerinde görülen bir diğer desen camii motifidir. Daha çok ayaklar (bordür) üzerinde yer aldığı için, örnekleri **camili ayak** ismiyle tanınır. Desen, etrafı duvarlarla çevrili bir avlu veya bahçe içinde, daha çok bir eve benzeyen iki minareli bir camidir. Üzeri bir kırma çatıyla örtülüdür. Cami yanında, çeşitli ek binaların ve ağaç motiflerinin de tasvir edildiği görülür. Renklerde sarı, beyaz, kırmızı, gri, yeşilin değişik

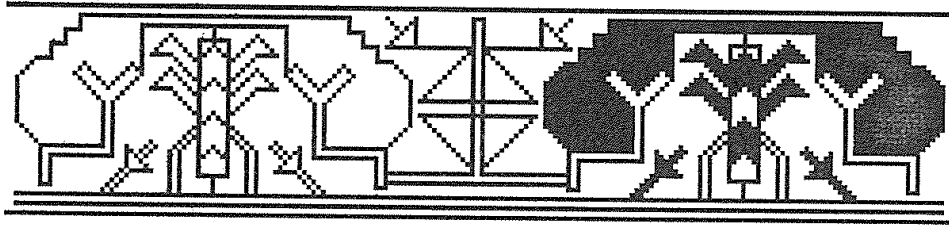
Ersel Çağlıtütüncügil

tonları hâkimdir. Yörede sevilerek kullanılan bu motif, çoğunlukla namazlağ (seccade) ve karyola halıları üzerinde görülür (Res. 1,2) (Şek. 4).

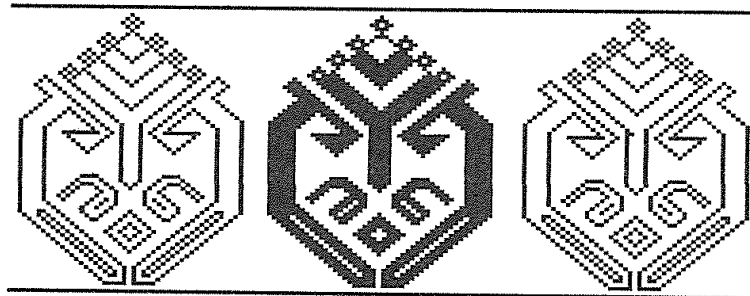
Şek. 4- Yahyalı Halısı, enli ayak *cami* deseni.

Muskalı deseninin, dokumayı ve dokuyucuyu kötülüklerden koruduğuna inanılır. Şekil olarak muskaya benzediği için, bu adı almış olmalıdır. Geometrik karakterli bir bezemedir. Tek ya da iki farklı renkle işlenir (Res. 11, 12) (Şek. 5).

Şek. 5- Yahyalı Halısı, enli ayak *muskalı* deseni.

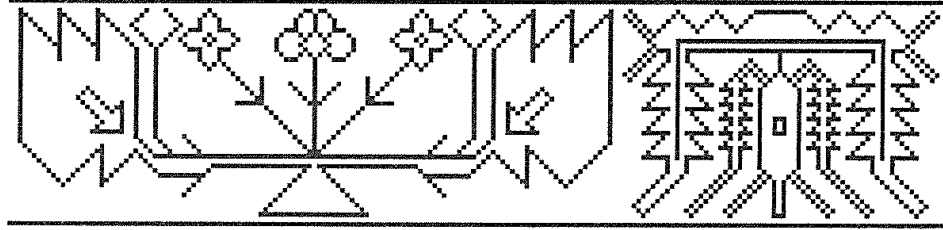
Eliböğründe deseni, **çit**, **çift** gibi değişik isimlerle de tanınır. Ellerini beline dayamış bir insan figürünü anımsatmaktadır. Genelde tek renkle işlenir. Yahyalı'nın en eski ve en sevilen bezemelerindendir. Geniş kenar dışında, halı köşeliklerinde de kullanılır. Her tür örnek üzerinde görmek mümkündür (Res. 1, 5) (Şek. 6).

Şek. 6- Yahyalı Halısı, enli ayak *eliböğründe* deseni.

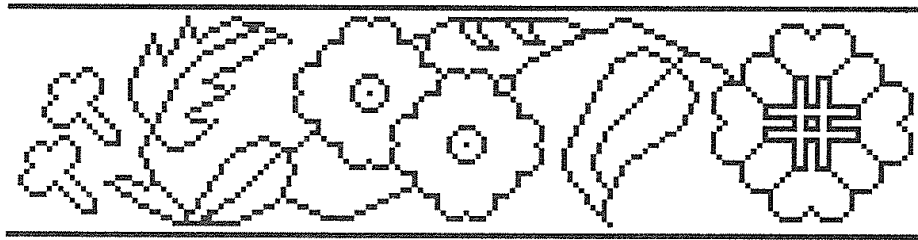
Yahyalı (Kayseri) Yöresi Halıları

Muhtemelen, üzüm salkımından (asma yaprağı) esinlenmiş olan **asmalı motifi**'nin kenarları dilimlidir. Bu motif, asma yaprakları ve üzüm salkımlarının dönüşümlü olarak tekrarlanmasından meydana gelir. Asma yapraklarının içleri, farklı renkte ok desenleriyle süslenir (Res. 5, 6) (Şek. 7).

Şek. 7- Yahyalı Halısı, enli ayak *asmalı* deseni.

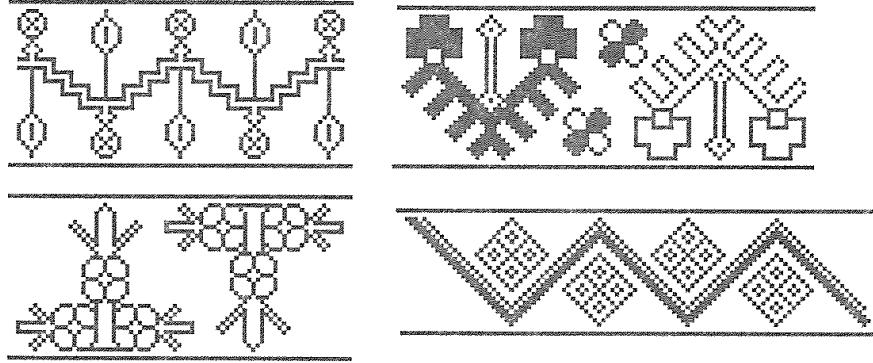
Gül desenleri, çok yapraklı çiçek şeklinde bir süslemedir. Kare bir göbek etrafında gelişen desen, yuvarlak şekilli, yedi veya sekiz yapraklıdır. Gül motiflerinin arasında, değişik renk ve boyutlarda yaprak desenleri yer alır. Desenler tek renklidir. Geleneksel desenlerden birisidir. Büyük ve küçük boy halıların hepsinde kullanılır (Res. 3, 4) (Şek. 8).

Şek. 8- Yahyalı Halısı, enli ayak *gül* deseni.

Yöre halılarının kısa kenarları üzerinde, mihrabın altında ve üstünde yer alan, dikdörtgen şekilli çerçevelere **sandık** denir. Bu bölümün içi yöresel adlarını saptayamadığımız bitkisel ve geometrik karakterli desenlerle bezenmektedir (Res. 1, 3, 7) (Şek. 9).

Ersel Çağlıtütüncügil

Şek. 9- Yahyalı Halısı, sandık desenleri.

Yörede, halı zeminine **göbek** denir. Dikdörtgen şekilli halı zeminini, dar bir kuşakla çerçevlenir. Bazen de zemin, testere dişini andıran motiflerle kuşatılmıştır.

Halı zeminini, çift yönlü mihraplı ya da göbeklidir. Bazı örneklerde her iki desen bir arada kullanılır. Tek yönlü mihraplı örneklere de rastlamak mümkündür. Bu örnekler, daha çok namazlağ tipinde, küçük boyutlu halılardır.

Yahyalı halılarının çift yönlü mihraplı örneklerinde mihrap, düz bir hat boyuncadaralarak yükselir. Mihrabın merdiven şeklinde daralarak yükseldiği örneklere de rastlanır. Mihrabın içe bakan yüzü, yan yana dizilmiş, çengel şekilli desenlerle bezenir. Bu desenlerin bulunmadığı örneklerde ise, mihrap çerçevesi V veya eşkenar dörtgen şekilli motiflerle süslenir. Yörede, noktayı andıran bu süslemelere **dabaz** (insan vücudunda alerji sonucu çıkan kızarıklar) denir (Res. 1, 2). Çift yönlü mihraplı halıların zemininde, ortada, geometrik şekilli bir göbek yer alır. Göbeğin içi, stilize edilmiş bitki ve geometrik şekilli desenlerle bezenir. Mihrapla göbek arasında kalan alanlara da gül, top, eliböğünde gibi desenler yerleştirilmektedir (Res. 2, 4).

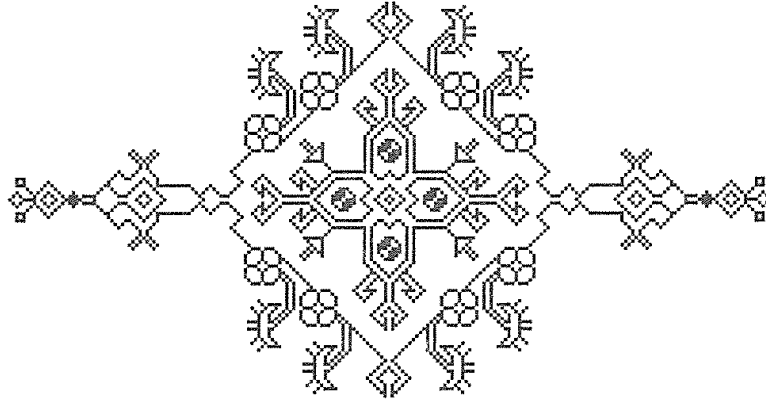
Tek yönlü mihraplı örneklerde, çoğunlukla mihraptan halı zeminine doğru sarkan bir kandil ya da çiçek demeti motifi vardır. Mihrap zeminini süslemesizdir. Bazı örneklerde ise, zeminde bir cami tasviri yer alır (Res. 14).

Günümüz Yahyalı halılarının göbekli örnekleri, desenlerine göre; **baltalı göbek**, **karpuzlu göbek**, **tek göbekli**, **üç göbekli** gibi değişik isimler alır. Geometrik karakterli göbeklerin içi, bitkisel ve geometrik desenlerle bezenir.

Baltalı göbek deseni, haç benzeri bir motiftir. Eşkenar dörtgen bir göbek içine yerleştirilen bu motifin etrafı, çengel motifleriyle ve değişik geometrik desenlerle bezenir. Yörede en çok kullanılan göbek çeşitlerindenidir. Bezemede her renk kullanılır (Res. 4, 10) (Şek. 10).

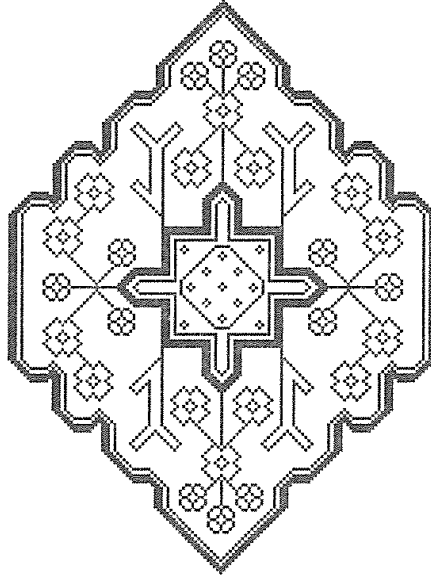

Yahyalı (Kayseri) Yöresi Halıları

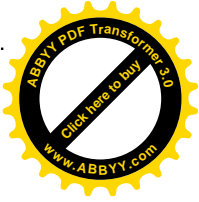
Şek. 10- Yahyalı Halısı, *baltalı göbek* deseni.

Tek ve üç göbekli halılar, baltalı göbeklerden sonra en çok kullanılan motiftir. Bu halılar, üzerlerinde yer alan göbek sayısına göre isim alır. Göbek süslemesi daha çok, iç içe yerleştirilmiş iki altıgen motifinden meydana gelir (Res. 6, 8) (Şek.11).

Şek. 11- Yahyalı Halısı, *tek-üç göbek* deseni.

Yahyalı'da bu örnekler dışında, halk arasında **kemerli halılar** adıyla tanınan örnekler de dokunmaktadır. Yaşlı halı dokuyucularının ifadelerinden, Yahyalı'nın en eski örneklerinden biri olduğu anlaşılan bu halılar, diğer halı desenlerine nazaran daha az dokunmaktadır (Res. 13).

Ersel Çağlıtütüncügil

Yahyalı'da, 1950'li yıllara kadar **namazlağ halısı, karyola halısı, duvar halısı, yastık halısı, çanta halısı** gibi çeşitli halılar dokunmaktaydı. Günümüzde ise, namazlağ halısı, karyola halısı hala dokunmaya devam ederken, diğer türler neredeyse unutulmuş gibidir. Ayrıca, yeni bir halı türü olarak, büyük boyutlu **taban halıları** da imâl edilmektedir.

Namazlağ halısı, yörenin en eski halı tiplerindedir. Üzerinde namaz kılınması için dokunur. İki veya üç suyla çevrili halı zemini, tek yönlü mihraplıdır. Mihraptan zemine doğru ya bir kandil ya da bir çiçek demeti sarkar. Her tür deseni görmek mümkündür. Örnekleri 50x90 cm. boyutlarındadır.

Karyola halısı, bugün Yahyalı'da en çok dokunan halı türüdür. Adından da anlaşılacağı gibi, karyola, veya sedir üzerine sermek için dokunur. Ancak, günümüzde daha çok taban halılarının kapatamadığı alanlarda kullanılmaktadır. 105x180 cm., 110x190 cm. boyutlarında dokunan bu halılar, çift yönlü mihraplı ve göbeklidir. Yöredeki desenlerin tümü görülebilmektedir.

Taban halıları, yörenin yeni halı türlerindedir. Diğer halı çeşitleri üzerinde görülen desenler, bu halılarda da sevilerek kullanılır.

DEĞERLENDİRME :

Yahyalı, İç Anadolu Bölgesi'nin önemli halı merkezleri arasındadır. Kendisi gibi, Anadolu'nun diğer önemli halı merkezlerinden olan, Kırşehir, Aksaray, Mucur (Kırşehir), Taşpınar (Aksaray), Kula ve Gördes (Manisa) yöreleriyle benzer bir gelişme gösterir. Adı geçen yörelerle malzeme, teknik, desen ve şekil bakımından çok benzeşir.

Yahyalı, günümüzde birer önemli halı merkezi olan Konya, Aksaray, Kırşehir, Sivas, Niğde ve Kayseri yörelerine yakındır. Bu yöreler, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinin de önemli halı merkezleridir. Ancak, Yahyalı'nın bu dönemlerdeki durumu hakkında yeterli bilgiye sahip değiliz. Bu nedenle, Yahyalı halılarının tarihçesini, diğer yörelerle birlikte başlatmak mümkün görünmemektedir. Yöre halılarının geçişini, şimdilik, elimizdeki örneklerle bakarak, en erken XIX. yüzyıla kadar götürebiliyoruz.

Yahyalı halıları, tüm Anadolu'da diğer yörelerde dokunan halılar gibi tamamen yün malzemelidir. Yünün işlenmesi ve iplik hâline getirilmesinde çıkırık ve kirmenden yararlanır. Kozak (Bergama)⁸, Yunddağ⁹, Ayvacık (Çanakkale)¹⁰ gibi merkezlerde,

⁸ B. Deniz, "Kozak (Bergama) Yöresi Halıları", *Arış*, Y. 1, S. 2, Ankara 1997, s. 18.

⁹ B. Deniz, "Yöre Özellikleriyle Yunddağ Yöresi Halıları", *9. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi*, C. II, Ankara 1995, s. 33.

¹⁰ G. Uğur, "Çanakkale İlinde Köy Halıları", *Türkiyemiz*, Y. 15, S. 45, İstanbul 1985, s. 21; Ö. Yörük, "Çanakkale-Ayvacık Yöresi Üzerine Bir Araştırma", *Kültür ve Sanat*, Y. 2, S. 8, Ankara 1990, s. 73; B. Deniz, *Ayvacık (Çanakkale) Yöresi Düz Dokuma Yaygıları*, Ankara 1999, s. 33.

Yahyalı (Kayseri) Yöresi Halıları

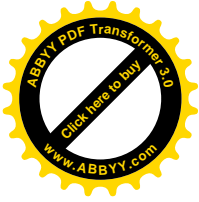
yünün ip hâline getirilmesinde kirmen ve iğ kullanımı daha yaygındır.

Yahyalı halılarında kullanılan Türk düğüm tekniği, Anadolu'nun hemen her yöresinde görülür. Buna karşılık, Isparta¹¹, Kula¹² ve Gördes (Manisa)¹³ gibi merkezlerde tek düğüm tekniği de kullanılmaktadır. Isparta yöresinde tek düğüm tekniği **topal düğüm** adıyla bilinir.

Yahyalı ve çevresinde ipler, yakın zamana kadar, tüm Anadolu'daki gibi bifki ve doğal malzemelerle boyanmaktaydı. Ancak, 1950'lerden sonra Milas (Muğla)¹⁴, Ladik (Konya)¹⁵, Döşemealtı (Antalya)¹⁶ yörelerindeki benzer şekilde kök boyalar, ya sentetik boya ile karıştırılmakta ya da ipler tamamen sentetik boya ile renklendirilmektedir.

Yahyalı halılarında kalite belirleme yöntemi, günümüz Kırşehir¹⁷, Mucur (Kırşehir)¹⁸, Taşpınar (Aksaray)¹⁹ ve Arısama (Aksaray)²⁰ halılarındakine benzer. Bu yörelerde de kalite, çile sayısı veya cm²'ye düşen ilmek sayısı ile belirlenir. Buna karşın, Batı Anadolu Bölgesi'ndeki Kula, Yunddağ ve Gördes yörelerinde kalite, sıyırım (bir sırada atılan düğüm sayısı) hesabıyla yapılır²¹.

-
- ¹¹ H. Ö. Barışta, "Isparta Halıcılığı Üzerine", *Kamu ve Özel Kuruluşlara, Orta Öğretim ve Üniversitelerde El Sanatları Yaklaşımı ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü D.E.Ü. Rektörlüğü, Ankara 1994, s. 66; H. Ö. Barışta, "19-20. Yüzyıl İç Anadolu ve Orta Akdeniz Bölgesi Türk Kirkitli Dokumaları Üzerine", *Türk Soylu Halklarının Halı, Kilim ve Cicim Sanatı Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri*, 27-31 Mayıs 1996 Kayseri, Ankara 1998, s. 47.
- ¹² B. Deniz, "Kula Halıları", *Bilim Birlik Başarı*, Y. 11, S. 43, İzmir 1984, s. 17; E. Almaç, "Kula Halılarının Kompozisyon Özellikleri ve Kula Halılarında Kullanılan Motifler", *Erdem, Halı Özel Sayısı-I*, C. 10, S. 28, Ankara 1999, s. 15-16.
- ¹³ B. Deniz, "Gördes Halıları", *Bilim Birlik Başarı*, Y. 12, S. 45, İzmir 1985, s. 16.
- ¹⁴ B. Deniz, "Milas Halıları", *Bilim Birlik Başarı*, Y. 12, S. 49, İzmir 1987, s. 15; B. Cengiz, "Milas Halılarının Renk, Desen ve Kompozisyon Özellikleri", *Türk Soylu Halklarının Halı, Kilim ve Cicim Sanatı Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri*, 27-31 Mayıs 1996 Kayseri, Ankara 1998, s. 78-89.
- ¹⁵ F. Halıcı, "Ladik Seccadeleri", *Antika*, S. 2, İstanbul 1985, s. 6-7; B. Deniz, "Ladik Halıları", *Bilim Birlik Başarı*, Y. 12, S. 46, İzmir (Tarihsiz), s. 15.
- ¹⁶ A. Aldoğan, "Döşemealtı Halıları", *Sanat Dünyamız*, Y. 8, S. 23, İstanbul 1981, s. 17-18.
- ¹⁷ B. Deniz, "Kırşehir Halıları", *Arkeoloji-Sanat Tarihi Dergisi*, S. III, Ege Üniv. Edeb. Fak. Yayını, İzmir 1984, s. 43; B. Deniz, "Kırşehir Halıları", *Bilim Birlik Başarı*, Y. 12, S. 47, İzmir (Tarihsiz), s. 20.
- ¹⁸ B. Deniz, "Mucur Halıları", *Bilim Birlik Başarı*, Y. 12, S. 48, İzmir (Tarihsiz), s. 21.
- ¹⁹ B. Deniz, "Taşpınar Halılarında Desen", *I. Ulusal El Sanatları Sempozyumu*, 18-24 Kasım 1981 İzmir, İzmir 1984, s. 112; Z. Y. Gür, "Anadolu Geleneğinde Taşpınar Halıları", *Türkiyemiz*, Y. 25, S. 76, İstanbul 1995, s. 22.
- ²⁰ B. Deniz, "Arısama Halıları", *Lâle*, S. 5, İstanbul 1987, s. 10-12.
- ²¹ Kula, Yunddağ ve Gördes yörelerinde kalite belirleme unsurları için bkz. B. Deniz, "Kula Halıları"..., s. 17; B. Deniz, "Gördes Halıları"..., s. 16; B. Deniz, "Yöre Özellikleri ile Yunddağ Yöresi Halıları"..., s. 34.

Yahyalı halıları, şekil bakımından, aynı bölgede yer alan Taşpınar²², Kırşehir²³, Avanos²⁴ ve Sivas halılarına çok benzer. Bu merkezlerin hepsinde halı, iç içe yerleştirilmiş iki, üç hatta dört suyla çevrilir. Zeminde genellikle bir mihrap veya göbek yer alır. Halının kısa kenarlarında ise, dikdörtgen çerçeveler bulunur. Kırşehir ve Mucur çevresinde bu bölüme, Yahyalı'daki gibi **sandık** adı verilir. Kula ve Gördes halılarında bu bölüm **ayetlik** ismini alır²⁵.

Yahyalı yöresinde, **sızı** ismiyle tanınan ve desenlerle, bölümler arasındaki geçişi sağlayan ince, dar kuşakların benzerleri, günümüz Milas, Taşpınar ve Yozgat yöresi halı dokumalarında da karşımıza çıkar. Aynı bölüm Milas'ta **doğru**²⁶, Taşpınar'da **boncuk**²⁷, Yozgat'ta **kenar**²⁸ ismiyle anılır.

Günümüz Yahyalı halılarının dar suyunu süsleyen merdiven deseni, küçük değişikliklerle, Kırşehir, Taşpınar ve İvrindi (Balıkesir) halılarında da kenar süslemesi olarak kullanılmaktadır. İvrindi yöresinde bu desene **karanfil**²⁹ denir. Bu desenin geniş bir yörede uygulandığı anlaşılmaktadır.

Yahyalı'da enli ayak süslemesi olarak kullanılan gül desenleri, günümüz Taşpınar, Kırşehir ve XVII-XVIII. yüzyıl Ladik³⁰ halılarında da yaygındır. Ladik halılarında ki benzer şekilde işlenen bu desen, Taşpınar yöresinde **Osmanlı ayak** ya da **Ladik ayak**³¹, Kırşehir yöresinde **Ladik gülü**³² ismiyle anılır. Bu desen anılan yörelerin tümünde geniş kenar üzerinde görülür. Bizce, bu desen Ladik halılarına özgüdür. Yahyalı ve diğer iki yöre halılarında da görülen bu desen, kanımca ilk olarak Ladik halılarında görülen bir desendir.

Yahyalı halılarında kullanılan tek insan deseni, **eliböğünde** motifidir. Geniş kenar ve zemin üzerinde görülen bu desen, Kırşehir, Aksaray ve Konya halılarında da

²² B. Deniz, "Taşpınar Halılarında Desen"..., s. 112-119; Z. Y. Gür, "Anadolu Geleneğinde Taşpınar Halıları"..., s. 20-28.

²³ B. Deniz, "Kırşehir Halıları", *Arkeoloji-Sanat Tarihi*..., s. 25-85; B. Deniz, "Kırşehir Halıları", *Bilim Birlik*..., s. 18-24; S. Bayraktaroğlu, "Kırşehir ve Mucur Seccadelerinden 18. Yüzyıla Ait Örnekler", *Kültür ve Sanat*, Y. 2, S. 8, Ankara 1990, s. 39-43.

²⁴ I. Maritz, *Le Tapis Turc*, Paris 1976, s. 265.

²⁵ Kula ve Gördes halılarındaki sandık bölümü ve desenleri hakkında detaylı bilgi için bkz. B. Deniz, "Kula Halıları"..., s. 17; B. Deniz, "Gördes Halıları"..., s. 17.

²⁶ B. Deniz, "Milas Halıları"..., s. 16;

²⁷ B. Deniz, "Taşpınar Halıları", *Sanat Dünyamız*, S. 25, İstanbul 1982, s. 20; B. Deniz, "Taşpınar Halılarında Desen"..., s. 114.

²⁸ B. Deniz, "Yöresel Özellikleriyle Yozgat Kilimleri", *Arkeoloji-Sanat Tarihi Dergisi*, S. V, İzmir 1990, s. 64.

²⁹ E. Çağlıtütüncigil, *İvrindi (Balıkesir) Yöresi Dokumaları*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2000, s. 69.

³⁰ B. Deniz, "Ladik Halıları"..., s. 14.

³¹ B. Deniz, "Taşpınar Halılarında Desen"..., s. 114.

³² B. Deniz, "Kırşehir Halıları"..., s. 21.

Yahyalı (Kayseri) Yöresi Halıları

karşımıza çıkar. Elleri belinde duran bir insan şeklindeki bu desen, Kırşehir halılarında başı alev şeklinde, Konya ve Aksaray halılarında çift başlı resmedilmiştir³³.

Yahyalı yöresi halılarında sevilerek kullanılan manzara tasviri, Kırşehir ve Arısama³⁴ yöresiyle, Batı Anadolu Bölgesi Kula ve Gördes yöresi halılarında da görülür. Yahyalı'da sadece cami tasvirlerine rastlanırken, anılan diğer yörelerde, cami dışında ev tasvirlerine de rastlanır. Eski Kula ve Gördes, eski ve yeni Konya örneklerinde, manzara tasvirleri genellikle seccade tipinde dokunmuş halılar üzerinde görülürken³⁵, Kırşehir yöresinde sedir halılarında görülür³⁶. Yahyalı halılarında görülen manzara deseni, Kula, Kırşehir ve Gördes halılarına özgüdür.

Türk Sanatında manzara resimleri, Lâle Devri'nden itibaren görülmeye başlar. Önceleri saray çevresinde başlayan bu gelenek, sonraları tüm Anadolu'ya yayılmıştır. XVIII-XIX, yüzyıllarda daha da yaygınlaşır. Bu yüzyıllarda cami, konak, çeşme vb. mimari eserlerin duvarlarında³⁷, mezar taşlarında³⁸, seramik³⁹ ve halılarda⁴⁰ manzara motifleriyle karşılaşmaktayız.

SONUÇ:

Kaynaklara göre, yöre halıcılığının başlangıcı, Türklerin bölgeye yerleşme tarihi olan XI. yüzyıldır. Ancak, eldeki mevcut örnekler, en erken XIX. yüzyıla kadar tarihlendirilebilmektedir.

XIX. yüzyıl Yahyalı halıları, Türk düğüm tekniği ile ve tamamen yün malzemeye dokunmuş örneklerdir. Boyalar, bitki ve doğal malzemelerden elde

³³ Kırşehir, Aksaray ve Konya halılarında kullanılan insan figürü hakkında bkz. B. Deniz, "Kırşehir Halıları"..., s. 23; B. Deniz, "Aksaray Müzesi Halıları", 3. *El Sanatları Sempozyumu Bildirileri*, 23-25 Kasım İzmir 1983, İzmir 1984, s. 96; B. Deniz, "Aksaray Halıları", *Sanatsal Mozaik*, Y. 1, S. 2, İstanbul 1996, s. 68-69; F. Bodur, "Halıcılık Tarihine Kısa Bir Bakış ve Konya Halıları", *Vakıflar Dergisi*, S. XX, Ankara 1998, s. 111.

³⁴ B. Deniz, "Arısama Halıları", *Lâle*, S. 5, İstanbul 1987, s. 9-15.

³⁵ Kula ve Gördes halılarında manzara tasviri için bkz. B. Deniz, "Kula Halıları"..., s. 15-16; B. Deniz, "Gördes Halıları"..., s. 17.

³⁶ B. Deniz, "Kırşehir Halıları", *Arkeoloji-Sanat Tarihi*..., s. 53-54; B. Deniz, "Kırşehir Halıları", *Bilim Birlik*..., s. 22-23.

³⁷ Bu konu hk. daha geniş bilgi için bkz. R. Arık, *Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı*, Ankara 1976; R. Arık, "Neue Forschungen Über Anatolisch-Türkische Kunst Während Der Verwestlichungsperiode", *Fifth International Congress Of Turkish Art*, Budapest 1978, s. 57-69.

³⁸ G. Tuncel, *Batı Anadolu Bölgesinde Cami Tasvirli Mezar Taşları*, İstanbul 1989.

³⁹ G. Öney, *Türk Devri Çanakkale Seramikleri*, Ankara 1971.

⁴⁰ Manzaralı halılar hakkındabilgi için bkz. R. Arık, "Turkish Landscape Carpets", *Halı*, The International Journal of Oriental Carpets and Textile, Vol. I, Num. 2, London 1978, s. 123-127; R. Arık, "Manzaralı Halılar", *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, C. V, Maddi Kültür, Ankara 1983, s. 22-30; R. Arık, "Manzaralı Halılar", *Çevre*, S. 7, 1980, s. 77-80.

Ersel Çağlıtütüncigil

edilmektedir. Kırmızı, lacivert, kahverengi, yeşil, gri, açık mavi, sarı, beyaz ve siyah renkler hâkimdir.

Erken dönem Yahyalı halılarında, halı zemini iç içe iki veya üç bordürle kuşatılmıştır. Dikdörtgen şekilli zemin, tek veya çift yönlü mihraplı ve göbeklidir. Halı kısa kenarlarında, dikdörtgen şekilli çerçeveler bulunur. Desenler, bitkisel ve geometrik karakterlidir.

Yöre halıcılığı, 1950’li yıllardan itibaren bir duraklama dönemine girmiştir. Günümüz Yahyalı halıları, Türk düğüm tekniğiyle dokunmuş olmalarına karşın, erken devir örneklerinin aksine, yünün yanı sıra pamuk malzemenin de kullanıldığı, sentetik boyalı ve büyük boyutlu halılardır.

Günümüz Yahyalı halılarında, XIX. yüzyılın geleneksel halı şekli ve motifleri devam etmekle birlikte, yabancı desenlere de yer verilmektedir.

XX. yüzyıl başlarından itibaren Anadolu’da pamuk ipliğinin ve sentetik boyanın yaygınlaşması, Yahyalı halılarında da kaliteyi düşürmüştür. Bu nedenle yöneticiler, çeşitli önlemler almışlar ve yörede halıcılık kursları açmışlardır. Böylece, Yahyalı halılarında kalite yükseltme çabaları, bu yıllarda başlamıştır.

Bütün bu olgular, Yahyalı halılarının desen, malzeme ve renk özelliklerini kaybetmeye başladıklarının göstergesidir.

Dileğim, bu sorunların bir an önce giderilip, Yahyalı halıcılığının eski önemini yeniden kazanmasıdır. Bütün bu zorluklara karşın, yörede halı dokuma geleneği devam ettirilmekte ve Yahyalı, Anadolu’nun önemli halı merkezlerinden biri olma özelliğini sürdürmektedir. Yörede imâl edilen halıların Türkiye ekonomisine katkısı yadsınamayacak kadar büyüktür.